

Idar-Oberstein, Europacentrum for Smykkesten

af Aage Jensen

I Rheinland-Pfalz 75 km vestsydvest for Mainz ligger tvillingebyen Idar-Oberstein. Det er ca. 1000 km kørsel fra København, så afsætter man 1 1/2 dag til turen derned vil man fra størstedelen af Danmark kunne klare køreturen, og endda have tid til at køre en enkelt gang rundt om Kølns domkirke samt nyde turen langs Rhinen forbi Loreley klippen, men man bør nok holde sig for øje, at har man blot den mindste smule interesse for sten, så kan man tilbringe ubegrænset med tid i Idar-Oberstein.

Det der især præger Idar-Oberstein er, at størstedelen af husene bærer tydelige tegn på, at man beskæftiger sig med sten: der er utroligt mange guldsmede, flest i Oberstein, og det er ikke så meget guld og sølv som indfattede smykkesten af alle mulige slags der ses i udstillingsvinduerne. Der findes store varehuse i Idar-Oberstein, og man kan finde butikker, der udelukkende handler med fødevarer eller tøj, men størstedelen af de forretninger der ikke er guldsmede handler udelukkende med sten: smykkesten og andre mineraler, rå såvel som slebne, og mange af disse forretninger har eget sliberi. Selv hoteller og værtshuse har praktisk taget altid en eller flere store montrer med udstillinger af smykkesten til salg.

Det er sten fra hele verden der nu forhandles i Idar-Oberstein, men Idar-Obersteinernes store interesse for sten skyldes forekomster af især agat og jaspis i og omkring Idar-Oberstein.

Agatsliberier drevet af vandmøller ved Idar-floden har været kendt siden 1548. I 1774 fandtes der 26 agatsliberier der beskæftigede 190 mand. I begyndelsen af det 19. århundrede ebbede agatforekomsterne ved Idar langsomt ud, idet de fundne agater blev mere og mere farveløse, men efter at man i 1813 havde fundet ud af at farve agaterne kunstigt kom der et opsving i agatslibningen.

Allerede inden var man i Idar også begyndt at slibe udenlandsk materiale. Det første udenlandske råmateriale til slibning i Idar var indisk karneol, indført fra England i 1802.

Efter at man var begyndt at farve agaterne, tjente en sliber mere end 10 gange så meget som en guldsmed (den første guldsmed kom omkring år 1700). Dette forhold holdt sig i over 100 år, og skabte en social forskel mellem Idar hvor sliberierne lå, og Oberstein hvor guldsmedene boede.

Man skelner i dag mellem tre forskellige slags slibere: agatslibere, smykkekestenslibere og diamantslibere. Agatslibning foretages på store sandstenshjul (diametere kan være over en meter), der roterer om en vandret akse. Der slibes flade skiver til dekorationsformål, eller man forarbejder agaten som håndtag til spisebestik, brevåbnere og lignende. Agatskiverne kan også udhules til askebægre.

Smykkekestensslibning udføres på mindre skiver (ofte af metal), der roterer om en lodret akse. Der er to væsensforskellige former for smykkekestensslibning: cabochonslibning hvor stenene forsynes med en mere eller mindre hvælvet overflade, og facetslibning hvor stenene slibes med et større eller mindre antal plane flader: facetter. Eksempler på facetslibning er brillantslibning og smaragdslibning.

Diamantslibning er også facetslibning, men diamantslibning bliver en kunst helt for sig selv, fordi diamant er det hårdeste mineral man kender og derfor kun kan slibes med sit eget pulver.

Smykkekestensslibning og diamantslibning foretages i siddende stilling, medens agatslibning kan foretages såvel i siddende stilling som i liggende (på maven).

Agatudvindingen i Idar-området har været betydningsløs efter 1850, og idag slibes der af hjemligt materiale kun grå jaspis fra Nunkirchen i Saarland. Denne jaspis blåfarves og sælges som 'tysk lapis'.

Allerede i 1834 var man imidlertid begyndt at indføre agat fra Brasilien, og siden er der i Idar især slebet brasiliansk agat. De brasilianske forekomster af

agat er fundet af udvandrere fra Idar. I begyndelsen af 1860erne begyndte man også at indføre ametyst og bjergkrystal fra Brasilien, og i forbindelse hermed begyndte man med facetslibning på sandstenshjulene, men det var dog først i 1871 at egentlig smykkestenslibning på horisontale metalskiver blev indført. Den første diamantsliber nedsatte sig i Idar 1886.

Udsigt fra stenbruddet Juchem. Bygningerne er vandmøllesliberiet Geracher Wasserschleife, ved vandløbet Fischbach, og bilerne på parkeringspladsen tilhører stensamlere på besøg i Juchem. Foto Rosa Steffens, 1980.

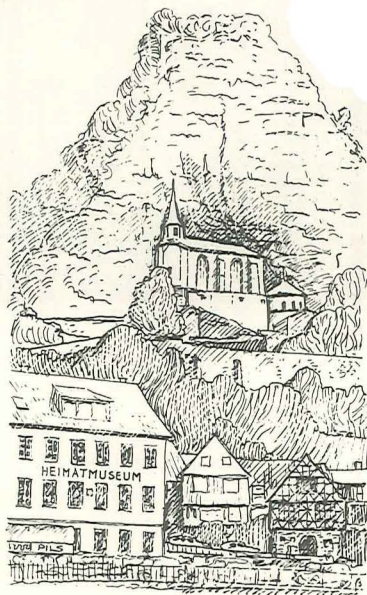
Efter 1884 er der ikke bygget flere vandmøllesliberier. Vanddrivkraften afløstes først af damp, siden af elektricitet, men i den nordlige udkant af Idar (på vejen til Tiefenstein) holdes endnu et af de gamle vandmøllesliberier i daglig drift. Dette er en stor turistattraktion, og man kan se agatslibningen udført i såvel siddende som liggende stilling. Naturligvis findes der også i tilknytning til vandmøllesliberiet et smykkestensudsalg. Noget tyder på at ikke alle turisterne i årenes løb har passet lige godt på deres indkøb af smykkesten, for når græsset omkring stien fra parkeringspladsen til vandmøllesliberiet slås, kan man opleve at der sprøjtes såvel rå som slebne smykkesten ud på stien.

Foruden vandmøllesliberiet er flere andre sliberier, bl.a. et diamantsliberi, åbne for publikum. Et af disse sliberier (Hans Peter Schleife) har på facaden indstøbt en hel smykkestenssamling med tydelig etikettering. Mange steder finder man også i indgangspartierne ved dørene indstøbt store skiver af agat.

I dag er mere end 3000 mennesker i Idar beskæftiget med slibning af sten, flest med smykkestensslibning, dernæst kommer diamantslibning, medens agatslibning beskæftiger færrest. Langt den største del af Braziliens agatproduktion slibes stadig i Idar, vel nok måske på grund af farveteknikken, men også størstedelen af Braziliens produktion af amethyst slibes i Idar, medens kun omkring halvdelen af brasiliansk aquamarin og turmalin slibes i Idar, og denne halvdel repræsenterer kun en fjerdedel efter værdi, da de bedste kvaliteter forbliver i Brasilien.

I Idar findes verdens eneste børs der handler engros med både diamanter og smykkesten. Børsen ligger midt i Idar i et højhus, der også rummer Tysk Ædelstensmuseum, hvor en imponerende samling af smykkesten fra hele verden er udstillet.

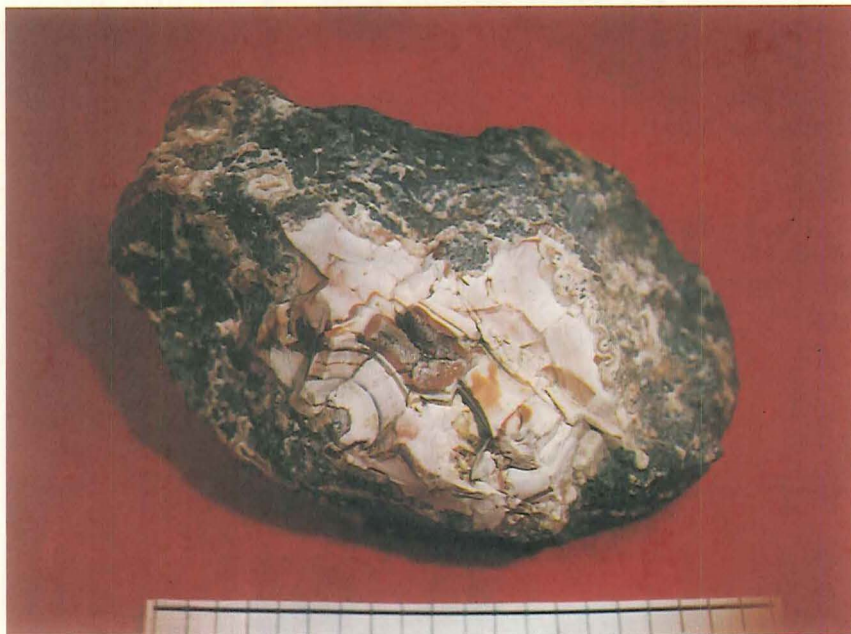
Nær børsen ligger et lille torv med springvand der er opbygget udelukkende af smykkestensmateriale, overvejende agat, calcedon, jaspis og grovkrystalline kvartsvarieteter i murstensstore stykker.

Hjemstavns museet, der ligger i Oberstein, har også en meget stor samling af smykkesten, heriblandt pragteksemplarer af meget store krystaller og druser, der overgår selv det man kan se på Tysk Ædelstensmuseum.

I Idar ligger også det Tyske Gemmologiske Uddannelsescenter der tilbyder forskellige kurser og uddanner fag-gemmologer. En fuldstændig gemmologisk uddannelse varer tre måneder (og koster 2000 DM i kursusgebyr), men uddannelsen er delt op i mindre enheder der kan tages enkeltvis, og et grundkursus

(Edelsteinkunde I) varer en uge (kursusgebyr 250 DM). Kurserne er godt besøgt (80 % af pladserne er forudbestilt et år i forvejen), og omkring en tredjedel af deltagerne er udlændige. Nærmere oplysninger kan fås ved at skrive til Deutsche Gemmologische Gesellschaft, Postfach 2260, D-6580 Idar-Oberstein.

*Agatknold fundet på markerne ved flyvepladsen. Målestokken er 10 cm.
Foto Ole Bang Berthelsen.*

Agaterne i Idar-området findes i permiske lavbjergarter: basalter, andesiter og daciter. Den mest berømte af agatforekomsterne er Steinkaulenberg der ligger i den nordvestlige udkant af Idar. Steinkaulenberg er nærmest helt gennemhullet af gamle minegange. Nogle af disse er nu restaurerede og sikrede, udgørende en besøgsmine hvor man kan komme ind og se agat, jaspis og druser af amethyst, bjergkrystal og røgvarts på deres plads i lavbjergarten. Der er mange flotte druser af de grovkrystalline kvartsvarieteteter. De blev ikke udtaget ved brydningen fordi denne fandt sted så tidligt at man kun sleb agat og jaspis.

Steinkaulenberg er nu fredet og stenjagt forbudt, men adskillige læs affald fra brydningen er kørt ud på en nærliggende skråning hvor samling er tilladt.

Selvom agatudvindingen ophørte for over 100 år siden, er der idag adskillige stenbrud i drift i lavbjergarterne i Idar-området, f.eks. Setz der ligger lige bag vandmølleliberiet i den nordlige udkant af Idar, og Juchem der ligger

ca. 5 km nordøst for Idar. Lige overfor stenbruddet Juchem ligger også et stadig virksomt vandmølleliberi Geracher Wasserschleife, drevet af vandløbet Fischbach. I stenbruddene kan man ved hjælp af tålmodighed og en stor hammer finde pæne stykker af agat, jaspis og ametyst. Ametysterne i Idar-området er dog svagere blåfarvet end de brasilianske ametyster.

Ametystdruse fra stenbruddet Setz. Målestokken er 10 cm. Foto Ole Bang Berthelsen.

Alle stenbruddene er forsynet med skilte med formaningen: KEIN ZUTRITT FÜR UNBEFUGTEN. Dette betyder imidlertid ikke at man har noget imod at der indsamles smykkesten i bruddene, men snarere at ejeren ikke påtager sig noget ansvar for de eventuelle ulykker stensamlere kan komme ud for. Hvis man udviser de almindelige forsigtighedsregler for færden i stenbrud, skulle risikoen være til at overskue, hvis man er 'ubefugtet'. Risikoen er væsentligst nedfald fra urensede vægge, og løse bunker hvor en eller FLERE sten kan give sig til at rulle. Andre stensamlere der befinder sig højere oppe i bruddet end en selv, kan ved deres ivrige jagt efter gode stykker (undertiden endog med hjælp af store brækjern) let forårsage større og mindre stenscred.

Skiltene med adgang forbudt bør respekteres i arbejdstiden, så 'sæsonen' for stensamlere er week-ends, helligdage og hverdage efter arbejdstidens ophør. Når arbejdstids ophør nærmer sig ankommer der til parkeringspladser uden for

stenbruddene biler fra ind- og udland med ivrige stensamlere. Så snart arbejderne er kørt ud, rykker de ind i bruddene, en del med hjelme, mukkerter og brækjern.

På jagt i stenbruddet Juchem. Foto Kurt Steffens 1980.

Idar-området byder også på gode muligheder for folk der gerne vil samle smykkesten uden at løbe den risiko et ophold i et stenbrud frembyder. Man skal da tage ud til flyvepladsen ved Götttschied i den nordøstlige udkant af Idar. Her kan man blot ved at gå en tur over markerne (før tilsåning og efter høst) finde pæne knolde af agat og jaspis.

Til slut: råd om indkøb af smykkesten og smykker i Idar-Oberstein tør jeg ikke give, for den foruroligelse over nok at have brugt for mange penge til stenkøb, som man vanskeligt kan undgå at få ved afrejsern fra Idar-Oberstein, kan godt efter hjemkomsten ændre sig til ærgrelse over at man ikke købte noget mere.